

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

Delrapport för Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag att följa och stödja utvecklingen i Malmfälten

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

Innehåll

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	3
1 ARBETET MED UPPDRAGET	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Riksantikvarieämbetets tolkning	4
1.3 Förankring med regeringens arbetsgrupper	5
1.4 Aktiviteter inom uppdraget	5
2 KULTURMILJÖN I MALMFÄLTEN	7
2.1 Hänsyn till kulturmiljön	7
2.2 Kulturvärdena och förändringen i Malmberget	7
2.3 Kulturvärdena och förändringen i Kiruna	8
2.4 Boverket om kulturmiljön i Malmfältet	9
2.5 Riksantikvarieämbetet om riksintressena	10
3 FRAMTIDENS BYGGDA KULTURARV	11
3.1 Behov av breda kulturmiljöanalyser	11
3.2 Kulturmiljöanalyser enligt DIVE-metoden	11
3.3 Kulturmiljöanalys i Malmberget	12
3.4 Kulturmiljöanalys i Kiruna	12
4 FORSKNING OCH INSPEL FRÅN KONSULTER	14
4.1 Mindre konsultuppdrag	14
4.2 Forskargrupp om strukturella förändringar	15
4.3 Möjligheter till framtida forskning	17
5 REFERENSER	18

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

Sammanfattande slutsatser

Riksantikvarieämbetet har arbetat ett år med uppdraget att följa och stödja utvecklingen i Malmfälten. I den här delrapporten redogör vi för vilka insatser Riksantikvarieämbetet har gjort och vilka vi har samverkat med, samt vilka aktiviteter som planeras framöver. Vi redogör också kortfattat för hur kulturmiljösituationen i Malmfälten nu ser ut.

Både Kiruna och Malmberget är utpekade som områden av riksintresse för kulturmiljövården. Inom samhällena finns kulturhistoriskt intressanta byggnader och bebyggelsemiljöer som kommer att påverkas avsevärt av gruvbrytningen.

Riksantikvarieämbetet vill i den här delrapporten särskilt lyfta fram:

- Brådskan av att klargöra de ekonomiska, tekniska och juridiska förutsättningarna för att flytta väsentliga delar av det byggda kulturarvet i Kiruna och Malmberget. Redan nu är byggnader av kulturhistoriskt värde direkt hotade i Malmberget.
I Kiruna har kommunen uppskattat att det kostar cirka en miljon att flytta ett hus av typen "Bläckhorn". I Malmberget kan 50 – 100 miljoner kronor vara tillräckligt för att flytta ett stort antal byggnader från Bolagsområdet till Koskullskulle och Gällivare, även större hus som bolagshotellet. I Kiruna blir kostnaderna betydligt större då mer komplicerade byggnader som till exempel stadshuset och kyrkan berörs.
- Värdet av att konkreta, långsiktiga och samlade strategier för kulturmiljöfrågornas behandling i Kiruna och Gällivare kommuner kan slutföras. Konsekvenser för kulturmiljön och livsmiljön av olika förändringsalternativ ska tydligt framgå och utvärderas inför valet av vilka alternativ som ska genomföras.
Omkring 2 miljoner kronor behövs för varje kommun för arbetet med strategierna.
- Nödvändigheten av noggranna överväganden inför beslut om rivningar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, även den bebyggelse som ligger utanför detaljplanelagt område och inom risk- och raszon. Både Gällivare och Kiruna kommuner ger i sina fördjupade översiktsplaner uttryck för denna ambition, liksom Länsstyrelsen i Norrbottens län i sina yttranden.
- Behovet av kompletterande kulturhistorisk dokumentation i både Malmberget och Kiruna. En hel del dokumentation finns redan, till exempel hos LKAB, som kan vara intressant att tillgängliggöra.
Cirka 3 miljoner kronor kan behövas sammantaget.
- Förändringarna i Malmfälten ger också ett unikt tillfälle att bedriva långsiktig forskning med internationell koppling om kulturarv och storskalig samhällsomvandling.
Minst 5 miljoner kronor behövs.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

1 Arbetet med uppdraget

1.1 Bakgrund

Den 26 juni 2007 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag av Regeringen att följa och stödja utvecklingen i Malmfälten inom myndighetens ansvarsområde. Uppdraget ska delrapporteras till Regeringskansliet senast den 30 juni 2008 och slutrapporteras senast den 30 april 2009. Samråd ska ske med Kiruna och Gällivare kommuner samt Länsstyrelsen i Norrbottens län, Naturvårdsverket, Boverket, Banverket, Vägverket och Sveriges geologiska undersökning.

Anledningen till uppdraget är att LKAB planerar omfattande investeringar vid gruvorna i Kiruna och Malmberget under den kommande tioårsperioden. Dessa investeringar kommer långsiktigt att påverka samhällsstruktur och utveckling i Kiruna och Gällivare kommuner och förutsätter omfattande planeringsinsatser. Den pågående och planerade gruvverksamheten påverkar samhällena genom att bostads- och verksamhetsområden måste flyttas och att järnvägen, allmänna vägar och tekniska försörjningssystem i Kiruna måste omlokaliseras.

Förändringsprocessen medför stor påverkan på kulturarvet och kulturmiljövärden i Kiruna och Malmberget. Den lagstiftning som främst är aktuell är lagen (1988: 950) om kulturminnen m.m., miljöbalken (1988: 808), plan- och bygglagen (1987: 10) och minerallagen (1991: 45).

1.2 Riksantikvarieämbetets tolkning

Det är en speciell problematik att förhålla sig till i Kiruna och Malmberget. En omfattande avveckling och en nyetablering ska nu gå hand i hand. I arbetet med uppdraget i Malmfälten ställs väsentliga frågor om kulturmiljö och kulturarv på sin spets. Riksantikvarieämbetet ser åtskilliga och tydliga kopplingar till myndighetens ordinarie verksamhet och olika utvecklingsprojekt.

Riksantikvarieämbetet har främst valt att ta fasta på bebyggelsefrågorna. Vi verkar för att dessa tydligt uppmärksammas i den pågående planeringen i kommunerna. Vi verkar också för att bredare och generella frågeställningar belyses i tvärdisciplinär kulturarvsforskning. De rapporter regeringen tidigare tagit fram beträffande Malmfälten har tagits i beaktande och en dialog förs med Boverket som har ett pågående regeringsuppdrag om utvecklingen avseende fysisk planering och byggande. Vi har ytterligare samverkan med bland andra Sametinget och Fastighets AB Malmfälten (FAB).

Riksantikvarieämbetet arbetar med två spår – ett som behandlar den praktiska lokala planeringssituationen och ett generellt kunskapsutvecklande spår. Vi för dialog med Länsstyrelsen i Norrbottens län och Kiruna och Gällivare kommuner om vad som händer och vi har gjort en rad besök i Kiruna, Gällivare och Malmberget. Det praktiska stöd Riksantikvarieämbetet erbjuder handlar främst om kompetens och stöd kring lagtillämpning, metoder och strategier kopplade till frågor om rivning och flytt av bebyggelse. Det handlar i viss mån även om infrastrukturprojekten och förhållandet till landskapet.

När det gäller väg- och järnvägen i Kiruna har Riksantikvarieämbetet valt att avge yttranden enligt gängse remissförfarande. I projektets kunskapsut-

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

vecklande spår om kulturarvet som resurs i samhällen med ett starkt förändringstryck samarbetar vi med konsulter och forskare med speciell bakgrundskunskap för att få inspel i arbetet med uppdraget.

Resultatet av vårt arbete kommuniceras efter hand till berörda aktörer lokalt, till regeringens olika Malmfältsgrupper, samt till kulturmiljösektorn och framöver även i internationella sammanhang.

1.3 Förankring med regeringens arbetsgrupper

Riksantikvarien Inger Liliequist ingår i Malmfältsgruppen, ett forum i Näringsdepartementet för dialog i övergripande frågor som rör gruvnäringens tillväxt i Malmfälten och de förändringar i Kiruna och Malmberget som kan bli aktuella genom LKAB:s gruvverksamhet och planerade nyinvesteringar. Riksantikvarieämbetet informerar Kulturdepartementet löpande och vi har hittills gjort två presentationer för den interdepartementala arbetsgruppen för Malmfälten, IDA-gruppen.

1.4 Aktiviteter inom uppdraget

Här presenteras en sammanställning av ett urval av de aktiviteter som Riksantikvarieämbetet hittills har gjort och planerar inom ramen för uppdraget.

- Ett flertal möten i Kiruna, Gällivare, Luleå och Stockholm har hållits och kommer att hållas med representanter för kommunerna, Länsstyrelsen i Norrbotten, Norrbottens museum, Fastighets AB Malmfälten (FAB), Gällivare museum samt forskare och andra aktörer.
- Kontakter har tagits och möten med centrala nyckelpersoner och berörda centrala myndigheter har ägt rum. Fyra möten planeras i början av hösten tillsammans med Boverket och Naturvårdsverket då ett antal olika centrala myndigheter bjuds in till diskussioner om läget i Malmfälten utifrån olika perspektiv.
- Planeringsunderlag och annat aktuellt material om Kiruna och Gällivare/Malmberget har samlats in och analyserats.
- Metodstöd ges till Kiruna kommun för arbetet med kulturmiljöanalys 2008, vilket innebär att vara med vid arbetsmöten i Kiruna under projektiden.
- Metodstöd har levererats till Gällivare kommun 2006-07 under arbetet med *Bebyggelsemiljöer i Malmberget/Koskullskulle/Gällivare – en kulturmiljöanalys*. Riksantikvarieämbetet deltog också i olika arbets- och medborgarmöten i kommunen. Diskussioner pågår nu om en mer konkret och praktiskt inriktad vidareutveckling 2008-09.
- Mindre uppdrag har genomförts av konsulter/forskare med värdefulla bakgrundskunskaper.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

- En forskargrupp har tilldelats forskningsmedel från Riksantikvarieämbetet 2007 och 2008 för projektet *Strukturella förändringar och kulturarvsprocesser*. Kopplingar finns uttryckta till uppdraget i Malmfälten, bland annat beträffande förväntade resultat och effekter: Gruppen har utfört en fallstudie i Gällivare/Malmberget som resulterat i antologin *Kulturarv och samhällsförändringar* som kommer att tryckas inom Riksantikvarieämbetets rapportserie 2008. Riksantikvarieämbetet deltar i arbetsmöten. Ny fallstudie kommer att genomföras i Kiruna i augusti 2008.
- Tillsammans med Boverket samverkar Riksantikvarieämbetet med Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) kring ”City Move Interdesign” – en internationell workshop om flytten av ett samhälle som ska hållas i Gällivare våren 2009.
- Ett seminarium, *Det byggda kulturarvet och Kirunas framtid*, kommer att anordnas i Kiruna 18-19 september 2008. Frågor som kommer att belysas är värdering, konsekvensanalyser och dokumentation av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Seminariet vänder sig till kulturmiljöhandläggare i landet. Seminariet är en del av Riksantikvarieämbetets uppdrag ”att höja offentliga aktörers kompetens att hantera kulturhistoriskt värdefull bebyggelse” inom miljömålet God bebyggd miljö. Samarbete sker med Kiruna kommun, Norrbottens museum och länsstyrelsen i Norrbotten.
- En ”Charette”, ett kreativt samråd med olika intressenter, om Kiruna och Gällivare kommuners kulturmiljöarbete planeras till november 2008 i Gällivare. Erfarenheter och frågor om riksintressen, lagstiftning/ersättning, flytt/rivning, samrådsförfaranden med mera ska diskuteras. Resultat från kulturmiljöanalyserna ska tas upp. Resultat från konsulter och forskare ska presenteras. Deltagare ska vara personer från kommunerna, länsstyrelsen, läns museet, IDA-gruppen, konsulter, forskare, LKAB/FAB och centrala verk. Programmet ska stämmas av med Boverket.
- Problematiken med avvägningen enligt miljöbalken av riksintressena i Malmberget och Kiruna och ersättningsmöjligheterna enligt minerallagen ska diskuteras med Länsstyrelsen i Norrbottens län, Kiruna och Gällivare kommuner, Boverket och Naturvårdsverket.
- En slutrapport ska lämnas senast den 30 april 2009.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

2 Kulturmiljön i Malmfälten

2.1 Hänsyn till kulturmiljön

Enligt lagen (1988: 950) om kulturminnen m.m. är det en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön så vitt möjligt undviks eller begränsas.

Den rådande förändringssituationen i Kiruna och Malmberget medför stora påfrestningar på samhället och kulturmiljön och därmed är det extra viktigt att olika aktörer tar ansvar så att skadorna så vitt möjligt undviks eller begränsas. Det är en svåröverskådlig situation. Möjligheten till mineralutvinning ska väga tungt i förändringsprocessen. Det innebär dock inte att det går att bortse från kulturvärdena och andra allmänna intressen. Kulturmiljön på respektive ort måste få en långsiktigt acceptabel behandling.

Tolkningen och tillämpningen av lagar och regler är central för utvecklingen i både Kiruna och Malmberget. Plan- och bygglagen, miljöbalken, minerallagen och lagen om kulturminnen är aktuella, liksom väglagen och lagen om byggande av järnväg. Situationen är mycket komplex, vilket regeringen har belyst i *Gruvverksamheten i Kiruna och Malmberget – vissa administrativa förutsättningar* (2006). I rapporten finns en analys av vilka administrativa åtgärder som krävs av berörda myndigheter vid beslut och en beskrivning av rådande förändringssituationer i Malmfälten.

Riksantikvarieämbetet anser att det är intressant att följa upp lagtillämpningen i praktiken för att uppmärksamma problem och samla erfarenheter för framtiden

2.2 Kulturvärdena och förändringen i Malmberget

Malmberget och Koskullskulle är områden av riksintresse för kulturmiljövården. Motivet är att de är två gruvsamhällen med karaktäristisk och tidstypisk bebyggelse som speglar konjunkturförändringar och social skiktning från och med 1800-talets slut. Uttryck för riksintresset är: Samhällen med karaktäristiskt uppdelad bebyggelse; bolagsområden och enskilt bebyggda områden, samt byggnader med direkt anknytning till gruvbrytningen.

I samrådshandlingen från september 2007 *Framtid Gällivare – Malmberget – Koskullskulle. Fördjupad översiktsplan FÖP 2007-2025*, framgår att gruvans expansion innebär att kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Malmberget påverkas. ”Om hela Malmberget och dess byggnader och befolkning måste flyttas kommer en hel tätort med historia, minnen och ett kulturellt arv att försvinna”.

Av miljökonsekvensbeskrivningen framgår att gruvans påverkan på kulturmiljöerna i Malmberget sker successivt när gruvan expanderar och större del av malmkroppen bryts. I Elevhemsområdet har detaljplaner upphävts och byggnader flyttas nu eller rivs, kvarter för kvarter. Två scenarier beskrivs för gruvbrytningen, det ena innebär att delar av Malmberget blir kvar, det andra att hela Malmberget påverkas och omvandlas till gruvområde. Ett antal förslag till åtgärder och riktlinjer föreslås för att mildra konsekvenserna för kulturvärdena: En stor del av den befintliga kulturhistoriska bebyggelsen ska

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

bevaras och rivning vidtas i undantagsfall. Enskilda byggnaders skyddsbestämmelser bör upprätthållas som skydd mot rivning. Genom medveten flyttning, varsamt val av placering, korrekt underhåll och val av innehåll kan en del av byggnader tas tillvara på andra platser i kommunen. Fortsatt fördjupat arbete med att flytta och placera byggnaderna är därför av största vikt för kulturmiljövården. Kontakt ska hållas med länsstyrelsen och andra kulturinstitutioner. Rekommendationerna i den utförda kulturmiljöanalysen bör följas. Planeringen av framtida bebyggelse bör uppmärksamma befintliga fornlämningar samt eventuell förekomst av icke kända fornlämningar. Om man vid markarbeten påträffar fornlämningar föreligger anmälningsplikt till länsstyrelsen.

Länsstyrelsen betonar i sitt granskningsyttrande 2008-05-12 att Malmberget är område av riksintresse för kulturmiljö som har påverkats och även i framtiden kommer att påverkas i stor utsträckning av gruvverksamhetens utbredning. Med hänsyn till gruvverksamhetens avgörande betydelse för kommunen och att Malmberget även är av riksintresse för mineralutvinning anser länsstyrelsen att även en omfattande påverkan på kulturmiljön kan accepteras. Samhällets kulturmiljövården måste dock identifieras och analyseras så att de i görligaste mån kan tillvaratas och nyttjas för att förstärka kulturarvsaspekten i det nya och förändrade samhället.

Riksantikvarieämbetet anser att en brådskande fråga är Gällivare kommuns möjligheter resursmässigt att tillvarata kulturvärden av betydelse i Malmberget på ett sätt som kan berika kommunen i framtiden.

2.3 Kulturvärdena och förändringen i Kiruna

Kiruna centralort är utpekad som område av riksintresse för kulturmiljövården. Motivet är att Kiruna är en stadsmiljö och ett industrilandskap som visar ett unikt samhällsbygge vid 1900-talets början. Kiruna grundades på landets då största industriella satsning, och utvecklades till stad i formell mening och tillika ett centrum för norra Norrlands inland. Uttryck för riksintresset är: Olika industriella anläggningar och järnvägsmiljön. Den terränganpassade stadsplanen formgiven av Per Olov Hallman. Byggnader, till exempel de så kallade Bläckhornen för en arbetarbefolkning, tjänstemannabostäder och Hjalmar Lundbohmsgården, offentliga byggnader som kyrkan, den gamla brandstationen och stadshuset, samt bostadsbebyggelse av arkitekten Ralph Erskine. Stadens silhuett och gruvberget med sin karaktäristiska profil, samt utblickar mot det omgivande landskapet

I den fördjupade översiktsplanen för Kiruna centralort från december 2006 beskrivs den besvärliga situationen beträffande riksintresset för kulturmiljövården. Kirunas kulturmiljö är så unik att den utgör ett eget riksintresse. Det betyder i praktiken att byggnader, bebyggelsemiljöer och även själva planstrukturen så långt som möjligt ska skyddas. Även utvinningen av ämnen och material utgör ett riksintresse. Markdeformationen som är en följd av gruvverksamheten hotar stora delar av Kiruna centralorts kulturarv, bland annat bostadsmiljöer i Bolagsområdet, där det finns ett stort bestånd av den hustyp som kallas för Bläckhorn samt en rad andra byggnader från 1900-talets början som Hjalmar Lundbohmsgården och Bolagshotellet.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

Kiruna har en bevarandeplan från 1984. De stora förändringarna som Kiruna står inför kommer att påverka de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna och miljöerna. Viss bebyggelse kommer att försvinna från sin nuvarande placering och miljö. Kommunen betonar också att en förändring i synen på vad som anses vara av intresse för kulturmiljövården har skett under senare år vilket innebär att även nyare miljöer och byggnader ofta anses ha ett kulturhistoriskt intresse. 2006 startade en inventering och dokumentation av Kirunas kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse. En ny bevarandeplan behövs som ett detaljerat komplement till den fördjupade översiktsplanen. Den ska ha sin utgångspunkt i gällande bevarandeplan som ses över och kompletteras

Hela staden täcks av riksintresse för kulturmiljövård och för gruvverksamhet. På sikt kommer dessa riksintressen att stå i konflikt med varandra. ”Bevarandeplanen för kulturmiljön måste på sikt upphävas. Vid en bedömning av de två intressenas värde måste mineralutvinningen ges företräde” skriver kommunen i den fördjupade översiktsplanen, sid 255.

Länsstyrelsen betonar i sitt samrådsyttrande från 2006-03-20 att kulturmiljön inte enbart kan behandlas ur flyttperspektivet. Eftersom det totala flyttscenariot både är avlägset i tid och förenat med ett antal osäkerhetsfaktorer, bör kulturmiljöfrågorna behandlas även i ett kortare perspektiv. Länsstyrelsen tar också upp att kommunens utgångspunkt att flytta så många byggnader som möjligt är bra. Det behövs dock också en strategi för hur de ska placeras i relation till övrig ny/nygammal bebyggelse – som ett ”Gamla Kiruna” i ensamt majestät eller som en förstärkning av de miljöer som byggs?

Diskussionen om den konfliktsituation som kommer att uppstå, eller redan finns behöver göras tydligare, hävdar länsstyrelsen i samma yttrande. Vid en konflikt mellan riksintressen enligt 3 kap. miljöbalken ska bestämmelserna i 3 kap. 10 § tillämpas. I Kiruna är det uppenbart att riksintresset för mineralutvinning kommer att stå i konflikt med riksintresset för kulturmiljövården. Vid en samlad bedömning måste, enligt länsstyrelsens uppfattning, riksintresset för mineralutvinning ges företräde framför riksintresset för kulturmiljövården.

Även i Kiruna, anser Riksantikvarieämbetet att frågan om kommunens resurser att ta tillvara unika kulturvärden är ytterst aktuell.

2.4 Boverket om kulturmiljön i Malmfälten

Boverket hade 2006-07 ett regeringsuppdrag att följa utvecklingen i Malmfälten inom sitt ansvarsområde. I slutrapporten från 2007-11-14 framhåller Boverket att kommunerna har svårt att klara av det omfattande planeringsarbete som nu krävs. Det finns svårigheter med att tillgodose det långsiktiga perspektivet i och med de lagar som nu styr den finansiella förutsättningarna i Malmberget och Kiruna. Sveriges geologiska undersökning har pekat ut mycket stora områden som riksintresse för ämnen och material runt Kiruna och Malmberget. Det innebär att ytterligare brytning kan ske framöver med nya stora och kostsamma förändringar som följd. Även om LKAB:s gruvbrytning inte alls skulle expandera måste dock stora delar av bebyggelsen rivas eller flyttas på grund av sprickbildningar som hör samman med tidigare brytning.

Kulturmiljöfrågorna är viktiga i diskussionerna om en långsiktigt god planering av livsmiljön i kommunerna enligt Boverket. Även om kulturmiljöer

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

inte kan flyttas intakta är det av stort värde att tillvarata bebyggelse som minner om orternas utveckling. I Gällivare kommun anser Boverket att bebyggelse från de äldre delarna av Malmberget kan flyttas till såväl Koskullskulle som Gällivare. Det är av stort värde, enligt Boverket att den kulturmiljöanalys som kommunen gjort tillvaratas i det fortsatta planarbetet och i de kontakter som kommunen och Fastighets AB Malmfälten kommer ha med anledning av Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag.

Boverket har nu ett förnyat uppdrag som löper fram till 31 december 2009. Samarbetet med Boverket kommer därför att fortsätta och aktiviteter kommer att koordineras.

2.5 Riksantikvarieämbetet om riksintressena

Det finns likheter, men också stora skillnader kring områdena av riksintresse för kulturmiljövården för Kiruna och Malmberget. Båda områdena är utpekade som gruvsamhällen med karaktäristisk bebyggelse. Motivet till riksintresseområden i Malmfälten är bland annat att de är gruvsamhällen med karaktäristisk bebyggelse som speglar konjunkturförändringar och social skiktning. Mönsterstadstanken har funnits i både Kiruna och Malmberget. Samhällena har tidigare upplevt nedgångar och hot om att gruvorna ska läggas ned vilket inneburit stora svårigheter och anledning till att riva bebyggelse. Idag är situationen den motsatta. Gruvnäringen är på framväxt i och med den globala efterfrågan på järnmalm. Det är inte bara den äldre bebyggelsen som ingår i riksintresseområdena, utan samhällenas samlade bebyggelsemiljöer. I båda kommunerna upprättade på 1980-talet bevarandeplaner, mest med fokus på den äldsta bebyggelsen som då var hotad.

En stor skillnad är att kommunen i Kiruna formellt har skyddat en större del av bebyggelsen enligt plan- och bygglagen. Även delar av den bebyggelse som ägs av LKAB är skyddad. I Kiruna finns även ett antal byggnadsminnen med skydd enligt lagen om kulturminnen. En annan viktig skillnad är att Kapstensgropens utbredning i Malmberget under flera decennier gjort att många av samhällets byggnader redan har rivits och att kyrkan har flyttats. Det är således en pågående långvarig reducering av Malmbergets samhälle som nu tar ytterligare fart i samband med nya beslut om brytning, medan situationen i Kiruna inte tidigare varit så dramatisk som den nu kommer att bli. Situationen i både Malmberget och Kiruna är ytterst svår att hantera för kommunerna. Den innebär förlust- och sorgprocesser såväl som nya möjligheter.

I Kiruna anser inte Riksantikvarieämbetet att riksintresset för kulturmiljövården hotas fullständigt av nuvarande utveckling. Stora delar av bebyggelsen kommer dock att behöva rivas. Det är viktigt att noga besluta vad som ska rivas och flyttas och att göra nödvändig dokumentation. Det finns internationellt sett unika möjligheter att i en så omfattande förändringssituation som nu förestår tillvarata och flytta delar av det byggda kulturarvet. Kiruna kommun uttrycker en vilja att genomföra ett sådant storskaligt experiment.

I Malmberget är situationen dyster för riksintesseområdet i och med att hela samhället kommer att påverkas mycket hårt. Det som utgör motivet till riksintesse kommer mestadels att tillintetgöras. Nödvändig kompletterande dokumentation behöver därför omgående göras. Det finns möjligheter och önskemål om att förstärka riksintesseområdet i Koskullskulle med äldre be-

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

byggelse från Malmberget, men det brådskar. När det gäller modern bebyggelse flyttas nu privatägda enfamiljshus, men troligen inte mer storskalig bebyggelse. För den framtida livsmiljön i kommunen är det väsentligt att besluten om vad som ska flyttas och rivas av bebyggelsen noga övervägs och kommuniceras till invånarna.

Riksantikvarieämbetet anser att frågan om hur kulturvärdena i Kiruna och Malmbergets riksintresseområden på bästa sätt ska tillvaratas bör lösas tillsammans på central, regional och lokal nivå.

3 Framtidens byggda kulturarv

3.1 Behov av breda kulturmiljöanalyser

I Malmfälten finns möjligheter att se kulturarvet som en väsentlig tillgång. Kiruna och Malmberget har en unik bebyggelse att värna, men det är förknippat med omfattande svårigheter. Riksantikvarieämbetet kommer därför att verka för att kulturhistoriska perspektiv lyfts fram och används i planeringen av Malmfältens aktuella omdaning. Att tidsdjupet och olika kvaliteter i kulturarvet analyseras och tas tillvara i samhällena kan hjälpa till att vitalisera den lokala livsmiljön och den hållbara samhällsutvecklingen. Det finns utsikter till intressanta möten mellan flyttad bebyggelse och nya tillägg som innebär stadsplanemässiga och arkitektoniska utmaningar.

Riksantikvarieämbetet kommer att fortsätta verka för att breda kulturmiljöanalyser kan tas fram av kommunerna för både Kiruna och Malmberget inför de rådande förändringarna. I nuläget finns olika insatser redan gjorda, och dessa behöver samordnas till strategier med konkreta förslag.

3.2 Kulturmiljöanalyser enligt DIVE-metoden

Vid Riksantikvaren i Norge har en metod tagits fram i samarbete med Riksantikvarieämbetet som kallas DIVE. Metoden är resultat av ett flerårigt samarbete inom projektet Sustainable Historic Towns. Metoden syftar till att utifrån olika historiska spår, tolka och utvärdera hur kulturarvet på ett konstruktivt sätt kan utvecklas i framtiden. Arbete med en vägledning pågår under 2008 vid Riksantikvarieämbetet. Information finns på Riksantikvarens webbplats www.riksantikvaren.no. Metoden har fyra steg: describe/beskriva, interpret/tolka, value/värdera, execute/handla.

Steg 1 – beskrivning

Insamling av data utifrån dagens landskap. Systematisering av data för att utveckla tidsbilder, helheter och samband.

Steg 2 - tolkning

Tolkning av områdets historiska och samhälleliga sammanhang. Prioritering utifrån betydelse, ursprung och läsbarhet

Steg 3 - värdering

Argumentation för karaktärsdrag och strukturer av särskilt värde. Bedömning av förändringskapacitet, sårbarhet och utvecklingspotential i framtiden

Steg 4 – handling

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

Metoden ska leda till rekommendationer knutna till fysisk planering. I metoden ingår att visa olika geografiska nivåer för att klargöra fysiska samband; från landskapet via områden och kvarter till enskilda byggnader. Tidsmässiga samband belyses genom att klarlägga brytpunkter i utvecklingen. De historiska spåren av utveckling som anses ha särskild betydelse lyfts fram och föreslås finnas kvar och ge fortsatt prägel åt framtidens samhälle.

3.3 Kulturmiljöanalys i Malmberget

Riksantikvarieämbetet deltog hösten 2006 i ett möte i Gällivare som anordnades av Boverket. Vid mötet stod klart att en kulturmiljöanalys med betoning på bebyggelsefrågor i Malmberget behövde göras. Riksantikvarieämbetet och Boverket beslöt därför att stödja kommunens arbete med en sådan enligt DIVE-metoden. Arbetet färdigställdes våren 2007. Rapporten finns att läsa på Riksantikvarieämbetet webbplats www.raa.se. Delar av resultatet har använts i *Framtid Gällivare – Malmberget – Koskullskulle. Fördjupad översiktsplan FÖP 2007-2025*.

Den övergripande analys som gjordes av kulturförvaltningen behöver kompletteras och konkretiseras ytterligare. Riksantikvarieämbetet förslår därför att en vidareutveckling genomförs av kommunens miljö- och byggförvaltning mot bakgrund av förändringsläget. Parallellt med arbetet med slutetappen enligt DIVE behöver de ekonomiska och tekniska frågorna kring flytten av bebyggelsen belysas ytterligare och om möjligt lösas. Riksantikvarieämbetet har för avsikt att finnas med som metodstödande resurs även i denna etapp av arbetet.

3.4 Kulturmiljöanalys i Kiruna

Kiruna kommun har anlitat MAF Arkitektkontor AB och Norrbottens museum för de två första etapperna av en kulturmiljöanalys enligt DIVE-metoden. Riksantikvarieämbetet har varit med vid ett startmöte i Kiruna i juni 2008. Vi kommer att följa arbetet och bistå med metodhandledning. Målet med kulturmiljöanalysen är att ta fram underlag och redskap så att Kirunas kulturarv kan bli en resurs i framtiden. Projektets ska förankras hos allmänhet och aktörer för att säkerställa det övergripande målet.

När det gäller Kiruna centralort har kommunen tagit fram en fördjupad översiktsplan 2006. Om kulturmiljön uttrycker kommunen bland annat att en uppdatering av den gamla bevarandeplanen för bebyggelsen behöver göras. Länsstyrelsen framhåller i sitt granskningsyttrande vikten av att kulturmiljöfrågorna behandlas i ett utvecklingsperspektiv – från dagsläget till en framtida totalt flyttad stad. Även Vägverket och Banverket har i sina utredningar i Kiruna berört frågor om kulturmiljön med anledning av väg E10 och ny järnvägsdragning. Riksantikvarieämbetet har i sina yttranden och vid ett samrådsmöte betonat värdet av en helhetssyn när det gäller kulturmiljö och landskap och att olika parter samverkar.

Det samiska är en viktig del av Kirunas kulturarv. Gabna och Laevas sambyar berörs direkt av nuvarande utveckling. Inför omvandlingen av Kiruna anser Riksantikvarieämbetet att det samiska perspektivet utgör en viktig del i den samlande kulturmiljöstrategin. Diskussioner sker därför med Sametinget.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

Det finns omfattande kunskapsmaterial att tillgå i Kiruna. Kommunen har genomfört en enkät till invånarna "Vilken är din bild av Kiruna?". Första delen av en landskapsanalys för nordvästra Kiruna är färdig med tonvikten på landskapsbild, markanvändning, naturmiljö och grönstruktur. Den kommer att kompletteras under slutet av 2008 med inventering av djur- och växtliv. Information finns på kommunens webbplats www.kiruna.se. Norrbottens museum har nyligen presenterat studien *Vad är Kiruna värt? – en kulturvärderingsanalys* som finns att läsa på Norrbottens museums webbplats www.nll.se. Studien belyser värderingar som olika aktörer gör av Kiruna som kulturmiljö med anledning av gruvbrytningens framtida påverkan på staden. Riksantikvarieämbetet har gjort en kortfattad sammanställning/analys av kulturmiljöunderlagen i Kiruna som finns att tillgå på Riksantikvarieämbetet webbplats www.raa.se.

Riksantikvarieämbetet stödjer och följer för närvarande arbetet med en kulturmiljöanalys i Kiruna.

4 Forskning och inspel från konsulter

4.1 Mindre konsultuppdrag

Ett antal mindre konsultuppdrag har hittills resulterat i fem artiklar. Här återges rubrik och författare samt en kort resumé av innehållet. Artiklarna i sin helhet finns på Riksantikvarieämbetets webbplats: www.raa.se. För Malmberget gjordes en bedömning att det är centralt att förhålla sig till livsmiljöperspektivet när kulturarv och kulturmiljöperspektiv diskuteras. Därför finns fokus på hälsa i artiklarna. I Kiruna har olika förslag till stadsutveckling tagits fram av LKAB och kommunen. Där pågår också flera parallella planeringsprocesser. Artiklarna belyser därför den pågående planeringen mot ljuset av aktuella samhälls- och stadsbyggnadsteorier. Vad det innebär att flytta kulturhistorisk värdefull bebyggelse är en för kulturmiljösektorn viktig fråga som belysts i en särskild artikel.

**”Kulturmiljöaspekternas hantering i Kiruna stadsomvandling.”
Nilsson, K. Sveriges lantbruksuniversitet, 2007.**

Författaren har satt sig in i de parallella planeringsprocesserna och funnit att alla huvudaktörer, kommunen, Väg- och Banverket, LKAB, har hanterat kulturmiljöaspekterna. Sammantaget ger det en sammansatt beskrivning av Kirunas kulturmiljövärden. Flertalet aktörer har haft en tydlig objektfokusering på enskilda byggnader eller sammanhållna bebyggelsemiljöer, medan det finns brist på resonemang om större sammanhang. Om resurserna lagts samman till en gemensam övergripande inventering och analys av såväl en byggnadshistorisk som en vidare kulturmiljöinventering kunde det ha lett till en mer gedigen underlagsanalys för alla parter. Det behövs nu en samlad analys eller värdering av sambanden och helheten för Kirunas kulturmiljövärden. Nilsson lyfter också svårigheter med mängden olika grupper som finns för samverkan på olika nivåer och informationsöverföringen dem emellan. Kiruna, hävdar hon, är ett av Sveriges mest intressanta industriprojekt och stadsmiljön är ett tydligt och allmänt erkänt riksintresse för kulturmiljövärden med utpekade byggnader. Dessa intressen är en såväl kommunal, regional som nationell fråga för kulturmiljösektorn. Trots detta har ännu ingen analys som grund för ett kulturmiljöprogram gjorts för kulturmiljö med samma betydelsegrad som för sektorerna järnväg eller europaväg.

”Kan kulturhistoriskt värde flyttas? En rapport kring kulturmiljöers betydelse för social resiliens, projicerat på Kirunas stundande flytt.” Björckebaum, M., Mossberg, M. KMV-forum AB 2007.

I artikeln introduceras begreppet *social resiliens* i kulturmiljösammanhang, vilket handlar om samhällets positiva kraft för långsiktig överlevnad och samhällets och människors förmåga att respondera på olika former av kriser. Tesen att kulturmiljö kan vara av betydelse för social resiliens prövas under förutsättning att kulturmiljöerna representerar sammanhållna fysiska utvecklingskedjor. I Kirunas fall kan man välja att flytta byggnader och miljöer som tillsammans beskriver Kirunas utveckling och existens ur olika vinklar fram till idag. Det räcker inte att välja utifrån ”gammalt och vackert”, hur dagens människor ser på värden eller att enbart diskutera flytt som resursbesparande återanvändning.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR**”Stadsstruktur, kulturvärde och identitet. Framtida flytt av Kiruna stad.” Ols-son, K. och Adolphson, M. Kungliga Tekniska Högskolan, 2008.**

Olika samhällsteoretiska skolor och samtida stadsbyggnadsideal relateras i artikeln till en analys av olika planeringsförslag i Kiruna. Stadsbyggnadsidealerna New Urbanism, Post Urbanism och Everyday Urbanism prövas mot förändringsplanerna för Kiruna. Författarna anser att Kirunas fördjupade översiktsplan ger uttryck för ett deterministiskt förhållningssätt som ligger nära New Urbanism. I huvudsak uttrycks en normativ hållning och förgivet tagande av att en specifik gestaltning av stadsmiljön har en positiv betydelse för människorna. En ambition som ligger närmare Everyday Urbanism finns dock också genom att kommunen vänt sig till medborgarna för att höra vad de tycker om sin stad. LKABs förslag genom Wilhelmssons arkitekter ansluter istället tydligt till Post Urbanism där det förflutna saknar relevans. I förslaget uttrycks att det är viktigt att ha en ”osentimental hållning” till befintliga miljöer. Kirunas kyrka, ska enligt Wilhelmssons planförslag placeras som ”en romantisk bild” vilket ansluter till idén om den byggda miljön som en kuliss.

”Levnadsförhållanden i Gällivare-Malmberget-Koskullskulle – reflektioner över planering och miljöbedömning” Hedlund, A. Kofoed Schröder, J. MKB-centrum, Sveriges lantbruksuniversitet.

I artikeln diskuterar författarna vilka förutsättningar miljöbalken ger för miljöbedömningen för översiktsplaner att belysa konsekvenser om människors levnadsförhållanden. Gällivare kommuns samrådsförslag för fördjupad översiktsplan utgör underlag för resonemanget. En viktig slutsats är att miljöbalken ger utrymme för en bred beskrivning av konsekvenserna för livsmiljön i så omfattande förändringssituationer som i Gällivare-Malmberget-Koskullskulle. Författarna pekar ut vad som behöver utvecklas vidare i förslaget; beskrivningen av konsekvenser för olika grupper, tidsperspektivet i förhållande till förändringarna i Malmberget, kopplingen mellan de två inriktningarna för Malmberget och de olika alternativen för tätortsutbyggnad.

”Hur kan folkhälsan tillgodoses i samband med flyttning? En rapport kring vilka faktorer som bör studeras för att utvärdera hälsoaspekterna av den kommande flyttningen i Malmberget”. Lamming, P. 2007.

Syftet med artikeln är att uppmärksamma folkhälsans betydelse i förändringen i Malmberget. Författaren föreslår att djupintervjuer görs i fokusgrupper omkring ”rädslor” för framtiden som kan följas upp av forskare. Metodiska undersökningar av folkhälsan i enkätform bör göras under en längre tid. En hälsokonsekvensbedömning av social hållbarhet bör göras som kompletterande beslutsunderlag. Insatser för att stärka medborgarinflytandet bör göras till exempel bör informationen om vad som sker i förändringsprocessen i Malmberget förbättras.

4.2 Forskargrupp om strukturella förändringar

En tvärdisciplinär forskargrupp från Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholms universitet/Nordiska museet och Göteborgs universitet inom samhällsplanering, arkitektur, etnologi och kulturvård har fått FoU-anslag från Riksantikvarieämbetet 2007 och 2008 för projektet ”Strukturella förändringar och kulturarvsprocesser: Förändring, förlust, omvandling”. Professorerna Birgitta Svensson och Ola Wetterberg leder arbetet. En fallstudie gjordes 2007 i Malmberget och en antologi med arbetsnamnet *Malmberget - kulturmiljö och samhällsomvandling* kommer att tryckas av Riksantikvarieämbetet hösten 2008. En ytterligare fallstudie kommer att genomföras under året i Kiruna.

Artiklarna är ett resultat av en förstudie inför ett större projekt om hur strukturella samhällsförändringar påverkar kulturmiljön. En utgångspunkt för

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

projektet är att det behövs mer kunskaper om hur dessa förändringar ser ut och värderas för att hanterandet av kulturmiljöfrågan i olika plan- och MKB-processer. En annan utgångspunkt är att det fokus som idag sätts på "det kulturella" i miljön – kulturarv, historia, identitet, attraktivitet – i sig är en global trend som påverkar utveckling och gestaltning av landsbygd, småorter och städer över hela världen. Antologin innehåller bidrag om hur historia och kulturmiljö upplevs och framställs i en ort under starkt förändringstryck, en plats som domineras av en gruvnäring som verkar under den globala marknadens villkor. I antologin ingår artiklarna:

Svensson B., Wetterberg O. "Historiens betydelse i kulturmiljöförvaltningen".

Författarna tar upp betydelsen av en kulturarvsplanering med utgångspunkt i ett brett spektrum av erfarenheter och historiska värden. Syftet är att lyfta fram att kulturarvsförvaltningen kan bidra till planeringen av goda livsmiljöer. Även svårigheter med detta perspektiv diskuteras. Viktiga frågor är *vad* som påverkas, *vems* kulturmiljö som är satt under tryck, *vilken* kulturmiljö som synliggörs.

Olshammar, G. "Ruinlandskap som besvär eller historia".

Författaren tar upp hur LKAB förhåller sig till det historiska arv som företaget skapat i landskapet genom gruvdriften. Därtill diskuteras hur dessa kulturmiljöer samspelar eller hamnar i konflikt med andra brukare. I centrum för diskussionen står Gropen i Malmberget.

Feldmann, B. "Gropen och ghettot – om kulturarv, identitet och generation i Malmberget".

Utgångspunkten i artikeln är barnens och ungdomarnas förhållande till hembygden och dess historia. Hur tänker barnen om den del av samhällets historia som de inte har några minnen av, när nu samhället drastiskt förändras? Författaren diskuterar skillnader mellan olika generationers synsätt.

Holmberg Martins, I. "Om kulturarvsprocessernas infrastruktur och historisering av Malmberget".

I historiska skrifter om Gällivare och Malmbergets framkommer att orterna har en mycket nära relation. De ligger intill varandra och griper in i varandra och ibland spelas de också ut som motsatspar. Författaren anser att kvaliteter i den befintliga bebyggelsen mycket väl kan flyttas till ett nytt rumsligt sammanhang. Goda egenskaper hos byggnader kan överleva. En flytt av Bolagsområdets byggnader i Malmberget kanske kan leda till gränsöverskridanden av de starkt polariserade ortsidentiteterna och bidra till nya mer komplexa och rika identiteter.

Olsson K., Storm A. "Det förflutna i framtidens Malmberget".

Författarna ger en bakgrund till de strukturförändringar som påverkat Malmberget i den översiktliga planeringen. Det förflutnas roll i form av fysiska kulturmiljöer framträder här som ett avgränsat särintresse i samhällsplaneringen. Den speciella problematik som finns kring samhällen som är enföretagsorter diskuteras också.

Svensson B. och Wetterberg O. "Riskhantering i kulturmiljön – mellan utveckling och kulturförstörelse".

Den avslutande artikeln är en sammanfattning om vilken roll kulturarvsprocesser och historiska sammanhang spelar när ett samhälle genomgår stora förändringar. Där framhålls behovet av en samhällsplanering som sätter de mänskliga behoven i centrum. Det uppstår, menar författarna ett behov av balans när utveckling och avveck-

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

ling ska samverka i ett samhälle som så starkt påverkats av det ambivalenta förhållandet mellan att det industriella, globala företaget också ska agera lokal samhällsbyggare.

4.3 Möjligheter till framtida forskning

Riksantikvarieämbetet ser stora möjligheter till internationellt intressant tvärdisciplinär forskning i Malmfälten om kulturarv och storskalig samhällsförändring. Det behövs också forskning som har direkt koppling och relevans till det praktiska arbetet med kulturarvet och samhällsutvecklingen i Malmfälten.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

5 Referenser

Beslut och rapporter från regeringskansliet

Uppdrag till Boverket att följa och stödja utvecklingen avseende fysisk planering och byggande i Malmfälten, Regeringsbeslut 4, 2008-02-28.

Uppdrag till Riksantikvarieämbetet att följa och stödja utvecklingen i Malmfälten, Regeringen, Kulturdepartementet, Regeringsbeslut 9, 2007-06-20, Ku2007/2274/KR.

Gruvverksamheten i Kiruna och Malmberget – vissa administrativa förutsättningar för utvecklingen. Regeringskansliet, Näringsdepartementet, Ds 2006:2.

Rapporter och yttranden från Riksantikvarieämbetet och Boverket, t ex Boverkets uppdrag att följa utvecklingen avseende fysisk planering och byggande i Malmfälten. Slutrapport till Miljödepartementet. Boverket 2007-09-14.

Kiruna – kulturmiljö i omvandling. Genomgång av planeringsunderlag. Riksantikvarieämbetet, februari 2008.

Yttranden:

- *Remiss inför regeringens tillåtlighetsprövning enligt 17 kap. miljöbalken Kiruna, ny järnväg, Kiruna kommun, Norrbottens län (Kirunaprojektet).* Riksantikvarieämbetet, dnr 332-1129-2007, 2007-04-10.

- *Utställelse av järnvägsplaner inklusive miljökonsekvensbeskrivning för ny järnväg i Kiruna kommun, Norrbottens län (JP01, JP02 samt JP04).* Riksantikvarieämbetet dnr 332-1812-2008, 2008-05-30.

- *Samrådshandling, Järnvägsutredning Kiruna, ny järnväg.* Riksantikvarieämbetet dnr 332-1614-2006, 2006-05-03.

- *Vägutredning Kirunaprojektet - Allmänna vägar i Kiruna, BD-11453-10.* Riksantikvarieämbetet dnr 332-1906-2007, 2007-05-31.

Planeringsdokument, bland andra:

Granskningsyttrande över Framtid Gällivare-Malmberget-Koskullskulle. Fördjupad översiktsplan FÖP 2008-2025. Länsstyrelsen i Norrbottens län 2008-05-12, dnr 401-3257-08.

Framtid Gällivare – Malmberget – Koskullskulle. Fördjupad översiktsplan FÖP 2007 - 2025, samrådshandling inklusive miljökonsekvensbeskrivning, Gällivare kommun 14 september 2007.

Fördjupad översiktsplan för Kiruna centralort. Utställningshandling 2006. Kiruna kommun, kommunkontoret 2006.

Samrådsyttrande över Fördjupad översiktsplan för Kiruna centralort. Länsstyrelsen i Norrbottens län 2006-03 20, dnr 401-2252-06.

Bebyggelsemiljöer i Malmberget/Koskullskulle/Gällivare. En kulturmiljöanalys, Gällivare kommun, kulturen 2006.

Järnvägsutredning Kiruna, ny järnväg, Kirunaprojektet 2006, Banverket Norra banregionen, BRNT 2006:11-III

Bevarandeplan för den kulturhistoriska bebyggelsen i Gällivare, Malmberget och Koskullskulle. Antagen av Gällivare kommunfullmäktige 30 september 1985, § 175.

Bevarandeplan Kiruna C. Byggnadsnämnden 1984. Antagen av kommunfullmäktige 1984-09-10, § 210.

2008-06-23

330-02508-2007
Ku 2007/2274/KR

FoU

En antologi omkring en fallstudie i Malmberget 2007 som kommer att tryckas av Riksantikvarieämbetet i september 2008. Följande artiklar ingår:

- Svensson B. och Wetterberg O. "Historiens betydelse i kulturmiljöförvaltningen"
- Olshammar, G. "Ruinlandskap som besvär eller historia"
- Feldmann, B. "Gropen och ghetton – om kulturarv, identitet och generation i Malmberget"
- Holmberg, I. "Om kulturarvsprocessernas infrastruktur och historisering av Malmberget"
- Olsson K. och Storm A. "Det förflutna i framtidens Malmberget"
- Svensson B. och Wetterberg O. "Riskhantering i kulturmiljön – mellan utveckling och kulturförstörelse"

Beviljad ansökan om FoU-anslag från Riksantikvarieämbetet 2008, *FAS 2: Strukturella förändringar och kulturarvsprocesser : Förändring, förlust, omvandling*. Svensson, B. Stockholms universitet/Nordiska museet och Wetterberg, O. Göteborgs universitet.

Konsultuppdrag inom Riksantikvarieämbetets Malmfältsuppdrag

- Nilsson, K. "Kulturmiljöaspekternas hantering i Kiruna stadsomvandling." Institutionen för Stad och Land, avd. för Landskapsarkitektur, januari 2008.
- Björckebaum, M. och Mossberg M. "Kan kulturhistoriskt värde flyttas? En rapport kring kulturmiljöers betydelse för social resiliens, projicerat på Kirunas stundande flytt. KVM forum AB, december 2007.
- Hedlund, A. och Kofoed Schröder J. "Levnadsförhållanden i Gällivare-Malmberget-Koskullskulle – reflektioner över planering och miljöbedömning." MKB-centrum, SLU, december 2007.
- Olsson, K. och Adolphson M. "Stadsstruktur, kulturvården och identitet. Framtida flytt av Kiruna stad." Urbana och regionala studier, Samhällsplanering och miljö, KTH, 2008.
- Johansson, M. Bildspel från Kiruna, kortfilm om flytt av hus i Malmberget.
- Lamming, P. "Malmbergarna och folkhälsan." Januari 2008.

Övrig litteratur

Sjöholm, J. *Vad är Kiruna värt? Kiruna – En kulturvärderingsanalys*. Norrbottens museum, februari 2008.

"Kulturarv i rörelse", dokumentation från konferens 14-15 oktober 2005. Länsstyrelsen i Norrbotten, Norrbottens museum, Riksantikvarieämbetet, Kiruna kommun, LKAB, Kultur och utbildning.

Så tyckte kirunaborna! Sammanställning av svar från enkätundersökningen "Vilken är din bild av Kiruna?", Kiruna kommun juni 2007.

Nya Kiruna med flera dokument från LKAB, 2006.

Information på webbplatser

Riksantikvarieämbetet www.raa.se

Boverket www.boverket.se

Kiruna kommun www.kiruna.se

Gällivare kommun www.gellivare.se

Länsstyrelsen i Norrbottens län www.bd.lst.se

Norrbottens museum www.nll.se

SVID www.svid.se

Riksantikvaren i Norge www.riksantikvaren.no

Sametinget www.sametinget.se

LKAB www.lkab.se